

T. B. M. M.

ZABIT CERİDESİ

Yetmiş dokuzuncu İçtima

19.9.1337 Pazartesi

Münderecat

	Sayfa	Sayfa	
1. — Zaptı sabık hulâsası	254	bütün dünyaya neşir ve ilân ettirilmesine dair tavriri	262
2. — Âzayı kiram muamelâtı	266	2. — Kozan Mebusu Fevzi Paşa ile Edirne Mebusu İsmet Paşanın, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine müşirlik rütbesi ve gazilik unvanı tevcihine dair tavriri	263
1. — İstanbul mebusluklarına seçilmiş olan esbak Dahiliye Nazırı Fethi ve Binbaşı Rıza beylerin intihap mazbatalarına dair Beşinci Şube mazbatası	266:267	6. — Tezkereler	254
3. — Beyanat	255	1. — Hiyaneti vataniyeden mahkûm Ağabeyli karyeli İbrahim bin Mehmed, Havarık karyeli Musaoğlu Kerim ve Hopiros yaylasından Mehmed bin Hacı Süleyman ve 25 arkadaşları hakkındaki evrakı hükmiyenin gönderildiğine dair Adliye Vekâleti tezkeresi	254
1. — Büyük Millet Meclisi Reisi ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin umumi harekâtı harbiye ve haricî ahval hakkında beyanâtı	255:262	7. — Muhtelif evrak	254
2. — Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin, uhdesine tevcih edilen gazilik unvanı ve müşirlik rütbesinden dolayı Meclise teşekkürleri	264	1. — Şakarya zaferi münasebetiyle muhtelif yerlerden gelmiş tebrik telgrafları	254
4. — Teklifler	263	8. — Mazbatalar	265
1. — Saruhan Mebusu İbrahim Süreyya Beyle arkadaşlarının, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine gazilik unvanı verilmesine ve müşirlik rütbesi tevcih edilmesine dair tavriri	263:264	1. — Erzincan Mebusu Tefik Beyle 82 arkadaşının, Dersimli Zeynozade Bego Ağanın mâlûliyetine binaen bakıyei müddeti cezaiesinin affına dair kanun teklifi ve Adliye Encümeni mazbatası (2/350)	265:266
5. — Takrirler	262		
1. — Karesi Mebusu Vehbi Beyin, Reis ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin beyanatının asliyle beraber fransızca tercümesinin derhal bastırılarak			

BİRİNCİ CELSE

Açılma saati: 3 sonra

REİS — Birinci Reisvekili Hasan Fehmi Beyefendi

KÂTIPLER : Âtîf Bey (Kayseri), Ragıb Bey (Kütahya)

REİS — Meclis küşadedildi. Zaptı sabık hulâsası okunacak.

(Kâtip Âtîf Bey zaptı sabık hulâsasını okudu.)

1. — ZAPTI SABIK HULÂSASI

Birinci Celse

Birinci Reisvekili Hasan Fehmi Beyefendinin tahtı Riyasetlerinde bilinikât zaptı sabık hulâsası kıraat ve aynen kabul olundu. Başkumandanlık Kaleminin lâğvına dair Başkumandanlıktan mevрут telgraf kıraat edildi. Divanı Riyasetçe on iki zatın mezuniyetine dair Divan kararı kabul olundu. Aydın Mebusu Esad Efendi ile rüfekasının ajansın her tarafta neşri hakkındaki teklifleri Dahiliye Vekâletine havale kılındı. Zabıtai Saydiye Nizamnamesinin tadiline dair olan lâyihai kanuniyenin müzakeresi icra edilerek heyeti umumiyesi hakkındaki müzakere kâfi görüldükten sonra birinci maddesi tashihan kabul ve Maliye Vekili Beyin talebi üzerine kanunun bakıyei müzakeresi tehir edildi. Tuz Nizamnamesinin tadiline dair olan lâyihai kanuniyenin heyeti umumiyesi hakkında cereyan eden müzakereden sonra müzakere kâfi görülerek ve maddelere geçilmesi reye vaz'olunarak ekseriyetle kanun reddedildi. Tahsili Emval Kanununun üçüncü maddesinin tadili hakkındaki lâyihai kanuniyenin birinci müzakeresi ikmal ve ikinci müzakeresine geçilmesi kabul olundu.

Yabanabat kaymakamı Ali Rıza Efendi ailesine hidematı vataniye tertibinden maaş tahsisine dair olan lâyihai kanuniye müzakere edilerek reddolundu. Pazartesi günü içtima edilmek üzere saat altıda Celseye nihayet verildi.

Reis Kâtip Kâtip
Hasan Fehmi Âtîf Ziya Hürşid

REİS — Efendim! Zabıt hakkında söz iste-

yen var mı? (Hayır hayır sesleri) Zaptı sabık aynen kabul edilmiştir.

6. — TEZKERELER

1. — *Hiyaneti vataniyeden mahkûm Ağabeyli karyeli İbrahim bin Mehmed, Havarik karyeli Musaoğlu Kerim ve Hopiros yaylasından Mehmed bin Hacı Süleyman ve 25 arkadaşları hakkındaki evrakı hükmiyenin gönderildiğine dair Adliye Vekâleti tezkeresi*

REİS — Hiyaneti vataniye ile mahkûm İbrahim bin Hamid ile rüfekası hakkında Adliye Vekâletinden mevрут evrakı hükmiyeyi Adliye Encümenine havale ediyoruz.

7. — MUHTELİF EVRAK

1. — *Sakarya Zaferi münasebetiyle muhtelif yerlerden gelmiş tebrik telgrafları*

REİS — İnebolu, Mecitözü ve sair yerlerden muzafferiyet telgrafları gelmiştir. Alelûsul cevabı yazılacaktır.

VEHBİ B. (Karesi) — Efendim! Biz harbde fedakârlık edenlerin burada bıraktıkları aileleri ve evlâtları hakkında muavenetin lâzım ve vacibe olduğuna kaani oluyoruz. Ve her birimiz belîğ ve fasih burada çeşit çeşit beyanatta bulunuyoruz. Meclisi Âlinin cümlei temenniyatından biriside evlâdı şühedanın her suretle talim ve terbiye ve ikdarları olduğu şüpheşizdir. Bundan iki ay evvel bize vedia olarak şühedamızın bıraktıkları yavruların sefil ve sergerdan kalma-maları, talim ve terbiye edilmeleri, mehmaemken, imkân tahtında temin edilmek üzere mekâtibi resmıyei leyliyeye alınacak meccani talebenin behemahal evvelemerde evlâdı şühedadan olması, saniyen evlâdı mecruhinden, salisen evlâdı guzattan, rabian evlâdı fukaradan olması için bir kanun teklif ve takdim etmiştik. Belki

ileride Meclisi Âli, daha müsait zamanlarda evlâdı şühedanın ayrıca sanat öğrenmesini ve başka suretle terfihini düşünecektir. Bugün düşünülecek bir mesele varsa o da mektepler açılıyor ve meccanen talebe kabul edilir. Zeyd'in veya Amr'ın hatırı için olması ihtimali bulunan meccani talebeler yerine doğrudan doğruya evlâdı şühedanın kabul edilmesi bittabî her birimizin arzu ettiği bir şeydir. Fakat bunu tesvik etmek lâzımdır. Bendeniz teklif ediyorum ki; bunu Maarif Encümeni müstaceliyetle çıkarsın, biz de intacedelim. Ve o zamana kadar da Maarif Vekâleti mekteplere meccani talebe kabul etmesin.

REİS — Bir an evvel lâyihayı çıkarsınlar, o vakit müstaceliyet kararını veririz.

Maarif Vekâletine, şimdilik nazarı dikkate alınmak üzere tebligat icrasını tensip buyuruyor musunuz? (Muvafık sadaları) Pekâlâ efendim. Maarif Vekâletine tezkere yazalım.

3. — BEYANAT

1. — *Büyük Millet Meclisi Reisi ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin, Umumi Harekâtı Harbiye ve haricî ahval hakkında beyanatı*

REİS — Söz, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerindedir.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ REİSİ VE BAŞKUMANDAN MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ — (Medit alkışlar arasında kürsiye gelerek) Muhterem arkadaşlarım! Milletimizi imha etmek kasdında bulunan düşmanlarımız, Harbi Umumide dâhil bulunduğumuz zümrenin mağlûbiyetinden istifade ederek maksatlarını seri bir surette mevkiî fiile çıkarmak teşebbüsâtında bulundular. Cümlece malûmdur. ki mütakere zamanında memleket ve milletin hayatını müdafaa etmek için, elimizde mevcud olan bileümle vesaiti almak hususunda teşebbüs etmedikleri hiç bir vasıta kalmamıştır. Filhakika Ordumuz inhilâl ettirilmiş ve elimizde silâhımız, topumuz, hemen hemen yok denecek bir hale getirilmişti. İşte böyle bir zamanda idi ki; düşmanlar maksatlarını tamamen temin etmek için Yunan Ordusunu memleketimize saldırdılar. Bu sırada düşman karşısına çıkabilenler, yalnız kalb ve vicdanları hamiyet ateşiyle dolu

efradı millet olmuştı. Filhakika, Yunan Ordusu karşısında, yalnız millî kuvvetlerden ibaret zayıf bir hat bulmuştu. Fakat, bunun gerisinde millet ve milletin mümessillerinden mürekkebolan Heyeti Celileniz, mevcudiyetimizi müdafaa etmek için yegâne vasıtanın ordu olduğunu takdir ederek, böyle bir orduyu meydana getirmek için bütün himmet ve gayretlerini sarf etmiye başlamıştı. Ancak, düşmanlarımız bize bu fırsatı vermek istemediklerinden derhal millî kuvvetlerimizin üzerine hücum ettiler ve bunun neticesinde Bursa, Uşak gibi kıymetli şehirlerimiz dahi - İzmir gibi - düşmanın yed - i gasbına geçti. Fakat, Hükümet, Hükümetiniz bundan müteessir olmadı ve bir an tereddüt göstermedi, ordusunu vücuda getirmek için istihzaratına devam etti. Ve bu gayret ve himmetlerle, memleketimizin Garp kısmında ordunun esas mukademesi denebilecek bâzı teşkilât taazzuv etmeye başlamıştı. Fakat, düşman buna behemahal mâni olmak için fırsatçû idi. Ordunun vücut bulmasını kendi menfaatlerine mugayir gören bâzı hainler İstanbul ricalinin, İstanbul'un daima gafil ricalinin, tavır ve mişvarından da istifade ederek Hükümetinize isyan etti ve düşmanlara iltihak eyledi. Bunu pek müsait bir fırsat addeden düşmanlarımız derhal baskın tarzında Bursa'dan Eskişehir istikametinde taarruza geçtiler, öyle bir zamanda idi ki : Kuvvetlerimiz Gediz ve Simav cihetlerinde meşgul bulunuyorlardı. Fakat, bu meşgul olan kuvvetlerimiz derhal İnönü'nde toplandı düşman taarruz ve tecavüzünü emniyetle kabul etti ve ordumuz tarihi millimize Birinci İnönü Zaferini kaydetti. Vaka İnönü'nde bu zaferi ihraz etmiştik. Fakat, arzu edilen orduyu vücuda getirmek için muhtac olduğumuz zaman tehhür etmişti. Binaenaleyh, artık bundan sonra yeniden ordumuzu teşkil ve taazzuv ettirebilmek için çalışmaya başlandı. Düşmanlarımız bu istihzarata da takaddüm etmek istediler. Bu defa daha çok kuvvetlerle ve daha büyük mikyasta, muhtelif istikametlerde yeni bir baskın hareketi icra eylemişlerdi. Bu baskın hareketi de yine Ordumuz tarafından emniyetle karşılanmış ve neticesinde de İkinci İnönü Zaferini kazanmıştık. Tıpkı birincisi gibi, bu İkinci Zafer istihsal olunmakla beraber Ordunun istihzaratı için yine tehhür vâkı olmuştı. Binaenaleyh, üçüncü defa yeniden pek büyük himmet ve gayretlerle ordunun

istihzaratına devam edilmeye başlandı. Üzerimize saldıran Yunan kuvvetleri böyle Türk kuvvetlerine çarparak parçalandıkça, hakikaten bizi imha etmek isteyen düşmanlarımız daha büyük mikyasta tedbirler, teşvikler icra etmek ve hırslar uyandırmakla meşgul oldular ve bütün bu mesai neticesinde Yunanistan'ın hemen tek-mil kuvayi müsellâhasından mürekkep, fevkalâde mükemmel, mücehhez, kuvvetli büyük bir orduyu Anadolu'nun içerisine saldırdılar. Artık düşmanlarımız kanaat getirmişlerdi ki, bu kuvvetli ordu, hali teşekkülde bulunan ve istihzaratını ikmale vakit bulamayan Türkiye Büyük Millet Meclisi ordusunu tamamen ortadan kaldıracak memleket ve milletimizi imha hususundaki kararlarını tatbikine hiçbir mâni bırakmayacaktır.

Bu düşman ordusu Temmuz evasıtında harekâtı taarruziyesine başlamıştı. Ordumuz bu harekâta karşı malûmunuz olduğu veçhile İnönü, Kütahya ve Altıntaş şimal ve şimali - şarkisinde bulunan uzun bir hatta bulunuyordu. Bu hatda düşmanın muharebe temasını kabul etmiş-tik. Fakat, daha ilk temasta, düşmanın adeden ve vesaitçe tefevvuku tebarüz ediyordu. Buna binaen ordumuz bu hat üzerinde muharebe katiyeyi kabulden içtinap ile yalnız mevziî muharebeler vererek düşmanı fazla zayıyata uğratmakla iktifa etti ve bunun neticesinde ordumuz Eskişehir şarkı ve Seyitgazi hattına çekildi. Kezalik bu hatda dahi görüldü ki, düşman ordusunun tefevvuku bakidir. Binaenaleyh, meydan muharebesi vermeden, yalnız düşmanı zayıyata duçar etmek için muharebeler icra edildi ve bundan sonra ordumuzu biraz daha ikmal etmek ve memleketimizin aksamı sairesinde bulunan kuvayi ihtiyatîyenin iltihakına zaman bırakmak ve her halde bizim için müsait ve düşman için gayrimüsait bir mahalde meydan muharebesini kabul etmek muvafık görülmüştü. İşte böyle bir kararlar ordumuzun aksamı asliyesi düşman ordusu ile olan temasını kat'etmiş ve uzak bir mesafe, şark'a çekilmiş, takriben 26 Temmuzda Sakarya gerisinde toplanmıştı. Düşmanlarımız ve düşmanlarımızın vasitai icraiyesi olan Yunan Ordusu, Ordumuzu sıkıştırıp mağlubedemeyince elinde yalnız birkaç şehir ve biraz arazinin kaldığını gördü ve bunun bir maksat temin edemeyeceğine bittabi kaani oldu. Her halde tasavvur ettikleri maksada vüsul için Ordumuzla

mutlaka neticeyi katiye verecek bir meydan muharebesi yapmak zaruretinde bulunuyordu. İşte biz bu zarurettten dolayı düşmanın behemehal şarka teveccüh edeceğine kaani bulunuyorduk ve Sakarya şarkında, gelecek olan düşmanı emniyetle karşılamak için lâzımgelen istihzaratta bulunduk. Filhakka düşman Eskişehir'de o güne kadar vâkı olan zayıyatı ikmal etmek ve ileri yürüyüş esnasında uzayacak menzil hatları üzerinde lâzımgelen tertibatı yapmak için 15 - 20 gün kadar bir zaman sarf ettikten sonra 13 Ağustos'ta ileri yürüyüşüne başladı. 13 Ağustos'tan 17 Ağustos'a kadar Porsuk suyunun şimalinden ve cenubundan ve Sakarya'nın kısmı ülyası cenubundan olmak üzere ceman, on piyade fırkası ve bir süvari fırkasından mürekkebolan kuvvetli ordularını yürüttüler. Ağustos'un 17 ve 18 nci günleri bu düşman Sakarya garbında orduyu aslimizle temasa geldi. Düşman ihtimal bizim Mihaliççik ve Sivrihisar'da ciddi bir mukavemette bulunacağımızı farz ederek bu hatta kuvvetlerini mütemerkiz olarak tahrik etmişti. Halbuki; bu sahada düşmanla temasta bıraktığımız kuvvetler yalnız süvari kitasiyle sebûkbâr ve küçük piyade müfrezelerinden ibaretti ve bunlar düşmanın harekâtını mümkün olduğu kadar tehir ve tevkif ederek ve teması muhafaza eyliyerek geriye çekilmişlerdir. Billhassa düşman ordusunun sağ cenahı ve sağ cenahının gerisinde faaliyetler gösteren süvari kütlelerimiz düşmanın harekâtını fevkalâde müşkülâta duçar etti bu suretle düşmanın bütün sevkuleeyş vaziyetini meydana çıkarmıştır. Düşman Sakarya karşısına geldikten sonra almış olduğu tertibatın Ordumuza taarruza ve Ordumuzu arzu ettiği gibi mağlubetmeye müsaidolmadığını anlamış olacaktır ki; 13 Ağustos'tan 23 Ağustos'a kadar mühim bir hareket yapamadı.

Bu müddet zarfında yalnız sevkuleeyş tertibatını tebdil ile iştigal etti. Düşmanın bu yeni tertibatı sevkuleeyşisinden takibettiği noktai nazar, kuvayi asliyesi ile ordumuzun sol cenahını ihata ederek ordumuzu imha etmek ve ondan sonra Ankara'ya gelip Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümetini dağıtmak ve bütün Anadolu'ya hâkim olmaktı. İşte bu maksada istinadeden sevkuleeyş plânını yaparken bizim nazarıımızda tecelli eden safahat şuydu :

Düşman 1 - 2 fırkasını Sakarya'nın garbında terk ettikten sonra mütebaki sekiz fırkasını

cenuba ve şarka kaydırarak Ilca vâdisinin cenup sahasında şarka doğru yürütüyordu. Bittabi biz de daha çok evvelinden düşmanın bu maksadını keşfetmiş bulunduğumuz için ordumuza ona göre tertibat aldırılmış bulunuyorduk. Daima düşman sağ cenahı karşısında icrayı harekât eden süvari kitaatımız ve sebûkbâr piyade kıtamız düşmanın hattı ricatleri üzerine, menzil hatları üzerine birçok hücumda ve mütemadi taarruzlarda bulundular. Birçok kollarmı vurdular, birçok otomobillerini ve sair vesaiti nakliyesini tahribettiler, yahut iğtinam ettiler ve binnetice düşmanın Çeltik civarından geçen menzil hatları şimale intikal etmek zaruretinde kaldı. Düşman 23 Ağustos sabahına kadar tasavvur ettiği plânın bütün tatbikatını ikmal etmişti. Ve o gün sabahleyin bütün şarka gitmekte olan kuvvetlerini şimale tevcih etti ve ileri harekete başladı. Bizim; İler - Katranlı cenubunda ve onun şarkında Kirazoğlu ve daha şarkta Mangaldağı denilen bâzı mevazide ileri kitaatımız vardı. Düşman bu ileri kitaatımıza hücum etti. Bâzı yerlerde hafif ve bâzı yerlerde ciddi ve kanlı muharebelerle müdafaa olundu. Nihayet 23/24 Ağustos gecesi orada bulunan kitaatımız zaten musammem olduğu veçhile ve evvelce aldıkları talimat mucibince geriye, mevazii asliyeye alındılar. Düşman aynı günü takibeden gecenin sabahında Beylikköprü civarında da hafif postalarla tarassut edilmekte bulunan kısımdan bir ilâ bir buçuk fırkasını nehrin Şarkına geçirmeye başladı, Ağustosun 24 neü günü düşmanın Büyükköprü'den şarka geçmiş olan kuvveti üzerine o civarda bulunan kitaatımız şimalden ve cenuptan taarruz ettiler. Muharebe akşama kadar ve bütün gece devam etti.

Bunun neticesinde düşmanın şarka geçirmiş olduğu kıtaat fevkalâde zayiata duçar edildi. Ve hemen köprünün civarında ve şarkında tesis etmiş olduğu mevazie kadar sürüldü. 25 Ağustos günü düşman Beylikköprü'den Haymana'nın 20 - 30 kilometre daha şarkına kadar imtidadeden bütün cephe üzerinde umumi taarruza geçti. Bu taarruzlar daha hıdayetinde sureti umumiyede, yalnız bir nokta müstesna olmak üzere, zayıatı azîme ile tard ve tevkif edildi. Yalnız Haymana cenup sahasında Alaneak şimalinde Türbetepe denilen bir mevziimiz vardı ki, düşman burayı muvakkat bir surette işgal etmiş bulunuyordu. Fakat, aynı günde o civar-

da bulunan ihtiyat kitaatımız mukabil taarruza geçti ve pek kahramanane taarruz ve hücumlarla düşmanın oraya dâhil olmuş olan kıtaatını hemen tamamen denilecek bir surette imha etmiş, buradaki düşman askerinin bir kısmı cüzisini teşkil eden kısmı mütebakisini kuyuya atmıştır ve bu suretle aynı günde orası tekrar istirdadedildi. O günkü muharabede düşman bu tepede Yıldızdağı civarında fevkalâde zayiata duçar edildi. Ağustosun 26 neü günü düşman yine tekmiil cephe üzerinde umumi taarruzlarına devam etmiştir. Ve bu taarruz harekâtında inkışaf eden düşman kıtaları, bunların inkışamı şöyle idi : Bir buçuk fırka kadar kuvveti Beylikköprü ve bunun şimalinden hücum ediyordu. İki fırka kadar bir kuvveti Yıldız ve bunun şarkındaki Doydemir mevzilerimize taarruz etti ve bunun daha şarkında Sapanca sahasında 4 ilâ 5 fırka kadar kuvveti taarruz etti. Düşmanın bugünkü taarruzu dahi sureti umumiyede her yerde tard ve tevkif edildi ve pek çok zayıat verdirildi. Yalnız Haymana cenubunda Yamak şarkında bir miktar arazi kazanmaya muvaffak oldu. Fakat kısa bir mesafe dâhilinde ilerliyelebilen düşman kuvvetleri derhal alınan tedabir ile tevkif olundu. Bunu mütaakıp günde, 27 Ağustosta düşman ordusu Sapanca - Yamak arasındaki kısım müstesna olmak üzere yine tekmiil cephe üzerinde umumi taarruz yaptı. Düşman bu taarruzda hiçbir yerde en ufak bir muvaffakiyet dahi kazanamadı. 28 Ağustosta yine düşman gündüz ve gece devam etmek üzere bütün hattımıza taarruz etti.

Bu taarruz neticesinde Beylikköprü civarında ve sol cenahımız karşısında düşman bir kısım arazi kazanmaya muvaffak oldu. Fakat, buna mukabil bilhassa sol cenahımız karşısında telâfisi kabîl olamayacak azîm zayıata duçar edilmiştir. Mahaza düşman taarruzlarında ısrar ediyordu. Ağustosun 29 neü günü yine Beylikköprüden ta Dikilitaş ve daha onun şarkında Büyük Gökgez mevaziine kadar bütün kuvvetiyle umumi taarruza kalkışmıştır. Bugünkü muharebe neticesinde Dikilitaş civarında ve onun daha biraz garbında fazlaca bir kısım arazi kazanmaya muvaffak oldu. Bunu mütaakıp ordunun merkezini Sarıhalil ve Korsak mevkiinden geçen hatta almayı münasib gördük. Dikilitaş civarında ilerlemeye muvaffak olan düşmana karşı tertibat almış olan kuvvetlerimizle düşmanın bir hizaya gelmesi

için umum cephe de böyle bir tadili muvafık bulduk. Filhakika vaziyet harita üzerine mütalâa buyurulursa görülür ki, bugüne kadar kıtaatımızın müdafaa ettiği hattı tamamen bir zaviyei kaime teşkil etmek üzere şimalden cenuba uzanan Sakarya hattı ve tamamen garpten şarka imtidededen Ilca hattından teşekkül ediyordu. Şimdi biz bu zaviyei kaimeyi atarak hattı müdafaa merkezini geriye almak suretiyle daha kısa, daha kesafetli olan bu hattı müdafaaya malik bulunmuş oluyorduk. Yani düşmanın Dikilitaş istikametinde biraz arazi kazanmış olması bize cephe tadilâtı yaptırttı ve bu tadilât düşmanın aleyhine ve bizim lehimize olmuştur. Bittabi böyle bir cephe tadili manzarası düşmanı çok ümitlere düşürdü. Onun için 30 Ağustosta tekrar düşman Beylikköprü mntakasında ve Sarıhalil ile Korsak mntakasında ve buradan şarkta Büyükçalış istikametinde ordumuzun sol cenahı aleyhine olmak üzere umumi taarruza geçti. Bugünkü harekât neticesinde düşmanın teknil taarruzları hemen her yerde muvaffakiyetle tardolundu. Yalnız Çaldağı garbindan hafif kıtaat ile tarasudedilmekte olan araziye suhuletle dâhil olmuş olundu. Binaenaleyh düşman biraz daha zannederim ümitlendi. 31 Ağustosta tekrar bütün cephe de taarruzunu idame etti ve bu taarruz neticesinde Sivrihisar ve bunun şarkında bulunan Çaldağı sahasında bir kısım arazi kazandı.

Bugüne kadar cereyan eden muharebattan orada meşhudolan vaziyet şu idi : Düşman duçar olduğu azım zayıat yüzünden artık bizim sol cenahımız aleyhine olan taarruzdan tamamen feragat etti. Fakat, merkezde hafif tutulmuş mahallerde taarruzunu teedidetmekle belki bir netice alabileceğini zannettiği kanaati hâsıl oldu. Filhakika 1 Eylûlde düşman şarktan kaydrabilirdiği kuvvetlerin inzimamiyle sağ cenahımız aleyhine ve merkeze, Haymana ve Dikilitaş'a kadar olan sahada umumi taarruz yaptı ve bu taarruzu iki Eylûlde yine sağ cenahımıza ve merkezimize karşı teedideyledi. Bugünkü taarruz neticesinde düşman Çal dağı üzerinde bulunan bâzı kıtamızın ve hattâ daha şarka çekilmesine sebebiyet verdi. - Bu elimizde bulunan harita «Kipert'in tercüme olunmuş haritasıdır. Tabii bütün dünya bu harita ile takibi harekât ediyor. - Filhakika : Bu haritaya bakılınca Çaldağı, bütün sahaya fevkalâde hâkim bir mevzi gibi görünüyor, zâhiren böyle bir mevziin düşman

eline geçmesi muharebenin artık aleyhimize döndüğü gibi bir fikir verebilir. Fakat, efendiler! Bu, çok yanlış bir fikirdir. Daima cevherini muhafaza eden, aklını ve ferasetini muhafaza eden bir ordu için mevziin ehemmiyeti yoktur. Bir asker her yerde muharebe eder. Tepenin üstünde, tepenin altında, derenin içinde de muharebe eder. Binaenaleyh bu kaideye tevfikî hareket eden ordumuz Çaldağı'nın düşman eline geçmesinden de hiç endişe etmedi. Çaldağı'nın beş yüz metre, bin metre şarkında bulunan müdafaa noktai nazarından daha emniyetli ve daha sağlam bir hat üzerinde yerleşti. Üç Eylûlde düşmanın umum cephe de sükûneti görülüyordu. Yorgunluğu görünüyordu ve birtakım tedabir almakta olduğu hissediliyordu. Fakat, Eylûlün dördüncü günü düşman topluyabildiği kuvvetlerle sağ cenahımız ve merkezimiz karşısında bulunan mevzilerini takviye etti ve oradan tekrar taarruza geçmek istedi. Fakat, bu defa düşmanın teknil taarruzları fevkalâde zayıatla her noktada tevkif ve tardolundu. Düşman hakikatte mağlûb olmak üzere idi, veyahut mağlûbolmuştu.

Fakat, öyle birtakım emeller peşinde o kadar hayalât arkasında geziyordu ki, bu mağlûbiyeti bir türlü kendi kendine itiraf etmek istemiyordu. Onun için Eylûlün beşinci günü dahi topluyabildiği son ihtiyarlariyle son bir taarruz ve mezbuhane bir harekette bulunmaktan men'i nefsedemedi. Filhakika bütün bu kuvvetlerle yalnız ordumuzun merkezine bir taarruz yaptı. Fakat bu taarruzu dahi zayıatı azîme ile tevkif ve tardedildi. Artık düşman bütün cephe üzerinde taarruzdan sarfınazar etmek mecburiyetinde kaldı ve müdafaaya geçmek zaruretini hissetti. Papulas'ın resmî olarak neşrettiği raporunu burada okudum. O rapora nazaran Papulas zannediyorum ki, bugüne kadar cereyan eden muharebattan ve bilhassa altı Eylûlden sonra kendisince muharebeyi bitiriyor ve raporunda hulâsaten diyor ki : Türkiye ordusunu mağlûbettim, nehrin Şarkında yerleştim. Halbuki bizim plânımızın yalnız birinci safhası hitam bulmuştu. Henüz ikinci safhasına başlamamıştık. Filhakika Türkiye Büyük Millet Meclisi ordusunun plânı, düşmana istediği yerde muharebe vermek ve evvelâ onu çarpmaya mecbur etmek ve çarptıkça kırmak ve onun üzerine atılmaktı. Binaenaleyh maksadımızın birinci saf-

hası tamamen tasavvur ettiğimiz gibi tecelli etmişti. Onun için ikinci safhası başlıyor idi.

6 Eylülde artık düşmanın harekete ve faaliyete mecali kalmadığı tamamen görünüyordu. Fakat, mukavemetin ne dereceye kadar kırıldığını anlamak için derhal cephemizin merkezinden mukabil taarruza geçildi. Takriben iki fırkalık bir cephe üzerinde bu taarruz harekâtı icra olundu ve muvaffak olundu ve zamanın müsaidolduğu derecede ileriye gidildi. Eylülün sekizinci günü bu harekâta devam edildi. Ve yine istihsal edilmiş olan muvaffakiyet tezyidolundu ve artık kanaat geldi ki, düşman ordusunun tepelenmesi zamandır. Binaenaleyh daha esash ve daha umumi surette istihzarata başlandı. Eylülün dokuzuncu günü istihzarat ile vakit geçirdik, on Eylül günü bütün ordu cephesinde ve bilhassa düşmanın sol cenahı aleyhinde Beylikköprü Şarkında bulunan kuvvetlerine umumi taarruz icra ettik. Bu taarruzumuz pek kısa bir zamanda gayet büyük netayic vardi, düşman ordusunun hayat ve mematiyle alâkadar ve fevkalâde mühim olan mevazi kahraman askerlerimiz tarafından derhal işgal edildi ve buraları işgal eden düşman, topunu, tüfeğini, terk ederek perişan bir surette Beylikköprü istikametinde kaçmaya başladı. (Alkışlar)

İşte bugüne kadar burada oturmaya, burada yerleşmeye ve harekâtı müteakibe için hazırlanmaya karar vermiş olan Yunan ordusu derhal ricate karar vermiştir. Bu darbe ile düşman ordusunu ricate icbar ettik. Hakikaten on bir Eylülde düşman, sağ cenahından başlamak üzere Garba doğru ricat ediyordu. Fakat bizim tevcih ettiğimiz taarruz o kadar müessir, o kadar imhakâr idi ki, buna karşı düşman ordusu Yunan milletinin gösterebileceği âzami cesaret, besalet, kahramanlık ne ise onların hepsini göstermek suretiyle mukabele ve müdafaada bulunmak mecburiyetinde idi ve filhakika öyle olmuştur. Düşman sağ cenahından getirmiş olduğu kuvvetlerle takviye bulmuş ve ordusunun ricat hareketini temin edebilmek için mukabil taarruza geçmiştir. 11 Eylül günü düşmanın yaptığı bu taarruzların kâffesi kırıcı ve ezici bir surette tardonmuştur ve 12 Eylülde ordumuz şedit hareketlerle taarruza devam etti ve düşman bütün gayretlerine rağmen en mühim mevazii süngülerimize terk etmek mecburiyetinde kaldı. Kartal-

tepe'yi, Beştepeler'i ve onun Cenubunda uzayan mevazii bırakmış idi. Zaten düşman ordusunun maddiyat ve mâneviyatı bozulmuş ve sarsılmıştı. Bu darbenin tesiri altında artık muntazam bir ricat manzarasını da kaybederek perişan bir halde bir an evvel nehrin Garbına atılmaktan başka bir şey düşünmedikleri anlaşılıyordu. Nihayet 13 Eylül'de bu saha düşmandan tamamen tathir edilmiş bulunuyordu. Bu sahada meydan muharebesi cereyan ederken Afyon Karahisar'ı ve Dinar taraflarında bulunan kıtaatımız dahi Uşak, Karahisar hattına taarruz ettiler. Hat ve köprüleri tahribettiler. Düşmanın menzil hidematını teşevvüşe duçar etmek suretiyle buradaki meydan muharebesinin istihsaline yardım eylemişlerdir. Düşmanın ricat harekâtı olurken daha evvel düşman sağ cenahı arkasında bulunan Sibikbar kıtaatımız derhal düşman hattı ricati istikametinde taarruz etti; ve önüne gelen düşman kıtaatını perişan etti, dağıttı ve biliyorsunuz, Sivrihisar'a kadar girdi. Yunan Ordusu Başkumandanının eşyayı zatıyesine varıncaya kadar birçok şeyler iğtinam eyledi.

13 Eylülden bugüne kadar - ki bugün 19 Eylüldür - geçen safahatı kısaca arz edeceğim: Düşman nehrin Garbına atıldıktan sonra tamamen ricate devam edecek halde değildi. Onun için evvelâ toplanmak ve ondan sonra yürümek mecburiyetinde kaldı. Binaenaleyh mümkün olduğu kadar kuvvetli olarak nehrin geçitlerini tutmuş ve onun gerisinde toplanmakla meşgul bulunmuştu. Bizim ona mukabil tatbik etmek istediğimiz harekât, nehir boyunca yalnız işgal hareketi yapmak düşmanın Şimal ve Cenup cenahları haricinden hattı ricatini kesmek, bu hareketimiz şimdiye kadar muvaffakiyetle cereyan etmiş ve muvaffakiyetle devam etmekte bulunmuştur. (Elhamdülilâh, sadaları) Yalnız çok arzu ederdim ki, düşman daha çok burada uğraşmış bulunsun. Ancak bu hareketin tehlikesini fârik olmuş bulunacaktır ki; artık nehrin müdafaasından sarfı nazar ederek Garba doğru süratle çekilmeye başlamıştır.

En son vaziyet şudur; düşman ordusu Mihalççık ile Sivrihisar arasında ve daha çok şimendifer güzergâhlarında toplanıyor ve oradan ricat etmek istiyor. Bizim kıtaatımız nehrin her noktadan geçmiş, Mihalççık ve Sivrihisar hattına takarrübetmekte bulunuyor. İhataya memur olan kuvvetlerimizden bir kısmı Ha-

midide, Mahmudiye, Arapören civarındadır. Yani Seyitgazi'nin Şarkı Şimalisinde ve Alpu köyünün cenubundadır. Diğer Şimalden gelen ihata kolumuz Kartaltepe'yi işgal etmiştir ve doğru Alpu istikametinde hareket halinde bulunuyor. Tabii bu vaziyete nazaran düşmanın hali pek de şâyani memnuniyet olmasa gerektir. (Allah daha fena etsin sesleri)

Bu teferruatlı malûmatı hulâsa etmek istersek diyebiliriz ki; düşman ordumuzun sol cenahını ihata etmek suretiyle seri ve imhakâr bir netice almak istiyordu. Düşmanın bu sevkülceş hareketini iptal etti. Düşmanı tâbiye daîresinde muharebeye mecbur etmek suretiyle; evvelâ sevkülceşçe mağlubettik. Muharebeyi cephe muharebesine kalbettik. Onu mütaakıp merkezimizi yarmak istedi, bunda da muvaffak olamadı. Ondan sonra müdafaa ederek kalmaya karar verdi. Harekâtı taarruziyemizle buna da mâni olduk ve bu suretle 21 gün gecesiyle beraber devam etmek üzere Sakarya Meydan Muharebesi kahraman ordumuz tarafından kazanıldı. (Şiddetli alkışlar)

Efendiler; Türkiye Büyük Millet Meclisi ordusunun Sakarya'da kazanmış olduğu meydan muharebesi pek büyük bir meydan muharebesidir. Tarihi harbede misli belki olmıyan bir meydan muharebesidir. Malûmuâlileridir ki : Büyük meydan muharebelerinden biri olan Mukden meydan muharebesi dahi 21 gün devam etmemiştir. Binaenaleyh ordumuzun tarihi harbe bir nümune bahşeden şu zaferi ihraz etmiş olması itibariyle Heyeti Celilenizi tebrik ederim. (Alkışlar) Bu parlak muzafferiyetin âmili olan zevatı huzuruâlinizde ve bu kürsüden büyük hürmet ve takdirat ile yâdetmeyi bir vecibei vicdaniye addederim.

Erkânı Harbiyei Umumiye Reisimiz Fevzi Paşa Hazretlerinin bu meydan muharebesinde ifa ettiği hizmet pek büyük sitayişlerle yâdedilmeye sezadır. Pek muhterem faziletli ve kıymetli olan bu zatiâli muharebe meydanlarının hemen her noktasında gece ve gündüz hazır bulunmuş ve pek musip ve kıymetli tedabirini mahallinde icabedenlere tebliğ etmiş ve daima ferahbahş olacak, kuvvei mânevîyeyi yükseltecek nesayihini ibzal eylemiştir. (Allah razı olsun sesleri) Müşarünileyhin hidematı, fevkalâde şayanı takdir ve tahsindir.

Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa Hazretleri, derin bir zekâ, yorulmaz bir azim ve iman ve faaliyetle gece gündüz harekâtın en ufak noktalarına varıncaya kadar nâfiz olmuş ve fevkalâde bir nazarla ordusunu sevk ve idare ederek bu muvaffakiyet ve muzafferiyete isal etmiştir. Diğer grup ve kolordu ve fırka alay ve ilâhiri... kumandanları her biri yekdiğeriyle müsabaka edencesine fedakârlık, kahramanlık ve dirayet göstermişlerdir. (Alkışlar) Zâbitanımızın kahramanlıkları hakkında söyleyecek söz bulamam, yalnız ifade de isabet edebilmek için diyebilirim ki; bu muharebe zâbit muharebesi olmuştur. (Alkışlar) Binaenaleyh zâbit arkadaşlarımızın en ufak rütbelisinden en büyük rütbelisine kadar kıymet ve fedakârlıklarını bütün kalb ve vicdanıyla ve takdirlerle yâd eylerim. (Alkışlar)

Efradımızı methü senadan çok yüksek görürüm. Zaten bu milletin evlâdı başka türlü tasavvur edilemez. Bu milletin evlâtlarının fedakârlıkları, kahramanlıkları için vâhidi kıyasi bulunamaz. Efradımız hakkında yeni bir şey ilâve etmek isterim. Kahraman Türk neferi Anadolu muharebelerinin mânasını anlamış, yeni bir mefkûre ile muharebe bitmiştir.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Yaşa Paşa, yaşasın büyük kahraman. (Şiddetli alkışlar)

BAŞKUMANDAN MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ (Devamla) — Efendiler, böyle evlâtlara ve böyle evlâtlardan mürekkep ordulara malik olan bir millet elbette hakkını ve istiklâlini bütün mânasıyla muhafaza etmeye muvaffak olacaktır. (Şiddetli ve sürekli alkışlar) Böyle bir milleti istiklâlinden mahrum etmeye kalkışmak hayal ile iştigaldir. (Kahrolsun sadaları)

Efendiler, Müdafaa-i Milliye Vekili Refet Paşa Hazretleri muharebenin başlangıcında ve muharebenin bütün cereyanı esnasında ordunun arzı ihtiyaç ettiği ve etmediği her şeyi muvaffakiyetle ve zamanında yetiştirmiştir. (Allah razı olsun sesleri) Ve muzafferiyetin istihsali için birinci âmillerdendir. (Alkışlar) Binaenaleyh kendisine takdimi teşekkür ederim.

Efendiler, düşmanın pek büyük gayretlerle, fedakârlıklarla vücuda getirdiği ve diğer bâzı devletlerin de büyük muavenetleriyle takviye eyledikleri hakikaten mükemmel ve kuvvetli ordu-

larını mağlûp etmek için kendimizde bulduğumuz kuvvet ve kudret dâvamızın meşruiyetindedir. Filhakika biz hududa millimiz dâhilinde hür ve müstakil yaşamaktan başka bir şey istemiyoruz. Biz Avrupa'nın diğer milletlerden esirgenmiyen hukukumuz tecavüz edilmemesini istiyoruz. Harbi Umumide dâhil olduğumuz zümrenin mağlûbolması yüzünden duçar olmamız lâzımgelen cezayı Suriye ve Irak gibi memaliki vâsiamızın idaresi ve tâyini mukadderatı hakkını o memleketler halkına terk etmek suretiyle hukuku hâkimiyetimizden feragat ederek çekmiş bulunuyoruz. Hiçbir mağlûp devletten bu kadar vâsi ve bu kadar zengin memleketler alınmamıştır. Bu araziyi bizden almak için idaremiz aleyhine isnadolunan hususatin kâffesi esassızdır ve zâhiri sebeplerden ibarettir. Çünkü bugün tahtı işgalde bulunan bu memleketlerdeki halkın, nedenî olduğu iddia olunan idarelere karşı mükerreren isyan etmekte olmaları ve bütün kalb ve vüdanlarıyla tekrar bizim idaremizde bulunmak arzusunu izhar eylemeleri, bizim suidaremiz hakkında serd edilen, işaa edilen hususatin ne dereceye kadar hakikatten baidolduğunu tamamen ispat eder. Hükümetimizin ve milletimizin anasını Hristiyaniyeye karşı âdilâne bir surette hareket etmesi, ananatımız icabatından ve dinimiz muktaziyatındandır. Hakikaten Hristiyanlara âdilâne muamele edildiğine en büyük delil, memleketimizin her noktasında, en ufak köyünde bile anasını Hristiyaniyenin Müslümanlardan ziyade huzur ve refaha ve servete malik olmalarıdır. Eğer bunlar hakkında zulüm ile, gasp ile adaletsizce muamele edilmiş bulunsaydı, bittabi bugünkü hal ve vaziyette bulunmamaları lâzımdı. Binaenaleyh bunun için başka bir delil ve esbap serdine lüzum görmüyoruz. Fakat bu anasını Hristiyaneden haricin teşvikatiyle veyahut ekmeğini yediği toprağa nankörlük ederek, mevcudiyeti milliyemizi ızzar etmek, ihlâl etmek teşebbüsatinde bulunacakların fenalıklarına sed çekmek pek tabii ve zaruridir. Binaenaleyh bundan dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetini tahtie etmek hiç kimsenin hakkı değildir. Bugün en büyük, en kavi ve en medenî milletlerin bu gibi mesailde bize nispetle pek şedit ve zeerî muamelâta teşebbüs etmekte olduğu cümlece malûmdur. Fakat, bütün cihan bilmelidir ki; sakın ve muti tebaa daima himaye edilmiş-

tir ve daima himaye edilecektir. Anasını hristiyaniyeden olanların islâm vatandaşlardan bir farkı yoktur. Aynı hukuka maliktir ve malik kalacaktır. Düşmanlarımızın müddeiyatı sairesi de bu arz ettiklerim gibi biasıl ve esastır.

Yunanlılar, gasbetmek suretiyle tahtı işgaline geçtikleri menatıkta ekseriyetin Rumlarda olduğunu iddia ederler. Halbuki tamamen aksidir. Bütün bitaraf istatistikler bunu böyle göstermektedir ve beynelmilel komisyon raporlarının neticesi bunu teyid etmektedir ve nihayet Londra'da harb menatığında tahkikat icrasını teklif ettikleri zaman bunu Heyeti Murahhasamız kabul ettiği halde Yunan Hükümeti reddetmiştir. Çünkü; netice tahkikatın olanların değil, bizim lehimize olan hakikatı teyidedeceğine şüphe yoktu. O halde Yunanlılar bizim memleketimizin servetini çalmaktan başka bir gaye beslemiyorlar. Yunanlıların bizim idaremiz aleyhinde neşretmeye devam ettikleri isnadat maatteessüf bazı yerlerde ruyu kabul görüyor. Fakat, sormak lâzımgelir ki; onların gösterdikleri âsarı medeniyet nedir? Yunanlıların medeniyeti efendiler, yangın, mazlûm insanların kanına, malına, canına, ırzına tecavüz ve mâsum kadın ve çocukları katletmektedir. İtilâf devletlerinin gözleri önünde cereyan eden bu şenâetler, Yunanlıların Anadolu'ya getirmek istedikleri medeniyetin âsarı menfuresidir. Evet, Ehlihalip kahramanları arasına girmek isteyen Kıral Kostantin'in Anadolu'ya isaline memur olduğu medeniyetin eserleri; yangın yerleri ve ihtiyar kadın ve çocuk cesetleridir. (Kahrolsun sesleri) Mazlûm kanı dökmekten zevk alan Yunanlıların icra edegelmekte oldukları mezalime neden büyük devletler göz yumuyorlar? Ve neden bizim mevcudiyeti milliyemizi ızzar edenlere karşı ittihaz ettiğimiz tedabire kıyametler koparıyorlar? Bu sualin cevabını âlemi medeniyet versin. Kıral Kostantin bazı hükümetlerin hoşuna gitmek için Venizelos tarafından açılan deftere daha büyük bir germi vermek istediği zaman bu gasp ve istilâ seferine gayet derin bir taassubu dini ile girişmişti.

Ehlihalibin asırlarca evvel takibettiği dinî gayelerini ihya etmek için mintarafilmesih kendisini memur zannetti. İzmir'de ilk karaya çıktığı zaman, İzmir şehrine değil, vaktiyle Ehlihalib'in çıktığı yeri intihabederek oraya çıkmıştır. O mahallin, Eskişehir ve diğer Müslüman

Türk şehirlerini isimlerini tebdil etti. Kırıl Kostantin, Mareşal Foş ve General Guro gibi kıymet ve şöhreti askeriyeleri bütün dünyaca tanınmış büyük kumandanların musip nasihatlerini gururla reddetti. Kırıl Kostantin'in arzusu Ehli Salip kahramanları sırasına geçmek ve eski müstevli zalimleri taklidetmek idi. Avrupa bu serserilikleri uzaktan seyretti. Fakat, efendiler, Cenabı Hak bize yardım etti. (Elhamdülillah, sesleri) Ve Yunan Ordusu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordusu karşısında yüzgeri etti.

SIRRI B. (İzmit) — Senin dehan karşısında...

MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ (Devamla) — Şüphesiz hukukumuzu temin edinceye kadar silâhımızı elden bırakamayız. Fakat bundan, bizim müfrit harb taraftarı olduğumuz zannolunmasın. Böyle bir telâkki kadar büyük haksızlık olamaz. Biz bilâkis herkesle sulh yapmak istiyoruz.

Efendiler, sulhan hukukumuzu temin etmek için her vasıtaya tevessül ettik. Bu hususta hiçbir kusur etmedik. Fakat, bizim bütün hüsnüniyetlerimizi, ciddiyetimizi âlemi medeniyet nazarında gizlediler ve ancak akvamı iptidaiyeye tatbik edilebilir muamele ile ve çocukça birtakım mânasız tehditlerle bizi karşıladılar.

Efendiler, bütün cihanın bilmesi lâzımdır ki: Türk halkı, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun Hükümeti, uşak muamelesine tahammül edemez. Her medeni millet ve hükümet gibi varlığının, hürriyet ve istiklâlinin, tanınması talebinde katıyen musirdir. (Hay, hay, sesleri) Ve bütün dâvası da bundan ibarettir. Biz cenkeu değiliz. Sulhperveriz. Ve bir an evvel sulhün teessüsünü görmek ve ona yardım ve hizmet etmek isteriz. Biz Rusya ile dostuz. Çünkü Rusya herkesten evvel bizim hukuku milliyemizi tanıdı ve ona riayet etti. (Alkışlar) Bu şart dâhilinde bugün olduğu gibi yarın da ve daima Rusya Türkiye'nin dostluğundan emin olabilir. (Alkışlar) Binaenaleyh itilâf devletleri dahi mevcudiyet ve istiklâli millimizi tanıdıkları takdirde onlarla da aramızda hiçbir sebebi ihtilâf kalmıyacaktır ve derhal sulh ve münasebat teessüs edebilir. Açık ve hakiki cephemizi tamamen arz edebilmek için işte bu kürsüden ve teşriî, icraî salâhiyeti vasıyaya malik olan Heyeti Celilenizin Reisi sıfatıyla beyan ederim ki : Biz cenk değil, sulh istiyoruz. Sulh yapmaya hazırız ve

bence buna mâni hiçbir sebep yoktur. Eğer Yunan ordusunun bizi, meşru olan, haklı olan dâvamızdan sarfı nazar ettireceği düşünülüyorsa, bu gayrimümkündür. Nazariyenin butlanını anlamak için pek basit bir muhakeme kâfidir. Loid Core 16 Ağustosta Avam Kamarasında verdiği nutukta : Muvaffakiyetli bir harbi göze almış olan memleketin lehinde muamele etmek lüzumunu kabul ediyordu. Binaenaleyh bu muvaffakiyeti, bu muzafferiyeti ihraz eden Türkiye olmuştur. Buna nazaran Loid Core'un sözünden dönmiyeceğini ümit etmek isterim. Mamafih bizi imha etmek nazariyesi karşısında mevcudiyetimizi silâhla muhafaza ve müdafaa etmek pek tabiidir. Bundan tabii ve daha meşru bir hareket olamaz. (Hay, hay sesleri)

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Bu mesai daima zaferle tetevvüdecektir.

MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ (Devamla) — Efendiler, harekâtı askeriye hakkında son malûmatı ve son sözü söylemiş olmak için arz ederim ki : Ordumuz vatanımız dâhilinde bir tek düşman neferi bırakmayınca kadar takip, tazyik ve taarruzuna devam edecektir. (Yaşasın sesleri ve medit alkışlar)

5. — TAKRİRLER

1. — *Karesi Mebusu Vehbi Beyin, Reis ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin beyanatının aslı ile beraber Fransızca tercümesinin derhal bastırılarak bütün dünyaya neşir ve ilân ettirilmesine dair takriri*

REİS — Efendim, Vehbi Bey tarafından verilmiş takrirler var.

Riyaseti Celileye

İki senelik millî mesainin kıymettar bir hulâsası ve mesut bir zaferi azîmin tarihçesi ve Millî metalibin sarîh ve katî bir ifadesi demek olan Reis ve Başkumandan Paşa Hazretlerinin beyanatının aslı ile Fransızca tercümesinin derhal tab'ını ve bütün cihanı insaniyete ilân ve ilâm ve neşri tevziini teklif eylerim.

19 Eylül 1337

Karesi
Vehbi

REİS — Bu teklifi kabul buyuranlar, lûtfen el kaldırsın. Müttefikan kabul olundu.

2. — *Kozan Mebusu Fevzi Paşa ile Edirne Mebusu İsmet Paşanın, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine müşirlik rütbesi ve gazilik unvanı tevcihine dair takriri*

REİS — Efendim, diğer bir mesele için seksen küsur imza ile rüfeka tarafından verilmiş bir teklifi kanuni var, bir de Erkânı Harbiye Reisi ve Kozan Mebusu Fevzi Paşa Hazretleriyle Garp Cephesi Kumandanı ve Edirne Mebusu İsmet Paşa Hazretlerinin müşterek bir takrirleri ve daha aynı mealde yedi, sekiz takrir vardır, okunacaktır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine
Garp Cephesi

14/15 Eylül 1/45 evvel

Bizzat muharebe meydanındaki tedabir ile muzafferiyetin âmil ve müessiri olmuş olan Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine müşirlik rütbesi ve gazilik unvanı tevcihini teklif ve istirham ederiz. Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu tevcihini milletimiz tarafından doğrudan doğruya bütün orduya müteveccih bir eseri takdir ve taltif olacağı kanaatinde bulunduğumuzuzu arz eyleriz.

Kozan Mebusu
Fevzi

Edirne Mebusu
İsmet

4. — TEKLİFLER

1. — *Saruhan Mebusu İbrahim Süreyya Beyle 62 arkadaşının, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine gazilik unvanı verilmesine ve müşirlik rütbesi tevcih edilmesine dair kanun teklifi (2/351)*

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Mücahedei hudapesendanesiyle vatanın halâskârı ve zaferi ahirin âmili olan Reisi Muhterememiz Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine milletin alâmeti şükranı olmak üzere müstahak oldukları gazilik unvanının ita ve rütbei müşiri tevcihini ve işbu teklifimizin bugünkü ruznameye ithal edilerek zirdeki maddei kanuniyenin kabulünü arz ve teklif ederiz.

19 Eylül 1337

Maddei kanuniye — Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Mustafa Kemal Pa-

şa Hazretlerine gazilik unvanı ita ve rütbei müşiri tevcih edilmiştir.

Saruhan	Çorum
İbrahim Süreyya	Ferid
Adana	Tokad
Zekâi	Mustafa
Sivas	İstanbul
Rasim	Ferid
Ertuğrul	Bursa
Hamdi	Operatör Emin
İzmir	Bolu
Yunus Nadi	Şükrü
İstanbul	Malatya
Arif	Hacı Bedir
Siird	Malatya
Halil Hulki	Reşid
Diyarbakir	Diyarbakir
Hamdi	Kadri
Sinob	Konya
Abdullah	Musa Kâzım
Bitlis	Trabzon
Resul	Husrev
Gümüşane	Van
Ruşen	Hakkı
Erzurum	Kütahya
Durak	Besim Atalay
Yozgad	Kayseri
Rıza	Âtîf
Kayseri	Edirne
Âlim	Faik
Kütahya	Siird
Ragıb	Salih
Karahisarî Şarki	Erzincan
Ali Süruri	Tevfik
Bayezid	İzmir
Süleyman Sudi	Hacı Süleyman
Siird	Siird
Neemeddin	Kadri
Bitlis	Eskişehir
Sadullah	Hacı Veli
Muş	Aydın
Osman Kadri	Mazhar
Siird	Erzincan
Hacı Nuri	Hüseyin
Karahisarî Sahib	Niğde
Hulusi	Vehbi
Karahisarî Şarki	Bursa
Mesud	Mustafa Fehmi
İstanbul	İstanbul
Neşet	Muhtar

Konya	Eskişehir
Abdülhalim	Hüsrev Sâmî
Saruhan	Biga
Mahmud Celâl	Hamdi
Kayseri	İsparta
Rifat	Hacı Tahir
Bursa	Antalya
Osman Nuri	Hamdullah Subhi
Saruhan	Aydın
Refik Şevket	Tahsin
Erzincan	Amasya
Şeyh Hacı Fevzi	Ömer Lûtfî
Kozan	Yozgad
Mustafa	Ahmed
Ankara	Adana
Şakir	Eğref

REİS — Yine aynı mealde Erzurum Mebusu Durak Beyin, Aydın Mebusu Tahsin Beyin, Sird Mebusu Halil Hulki Efendinin de takrirleri var.

Efendim, müstaceliyet kararı ile bu teklifin ruznameye ithali ile müstacelen müzakeresini kabul edenler lûtfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir. Müzakere edeceğiz.

Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine gazilik ünvanı ita ve rütbei müşîrî tevcihine dair Kanun

MADDE 1. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine gazilik ünvanı ita ve rütbei müşîri tevcih edilmiştir.

REİS — Kabul edenler lûtfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir.

MADDE 2. — İşbu kanun tarihi neşriinden itibaren meriyüliçeradır.

REİS — Kabul edenler lûtfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir.

MADDE 3. — İşbu kanunun icrasına Büyük Millet Meclisi memurdur.

REİS — Maddeleri kabul edenler lûtfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Heyeti umuniyesini kabul edenler lûtfen ellerini kaldırsın, müttefikan kabul edilmiştir efendim. (Şiddetli alkışlar)

(10 dakika teneffüs)

İKİNCİ CELSE

Açılma saati : 5 sonra

REİS — Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

KATIPLER : Âtîf Bey (Kayseri), Ragıb Bey (Kütahya)

2. — *Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin uhdesine tevcih edilen gazilik ünvanı ve müşîrîlik rütbesinden dolayı Meclise teşekkürleri.*

REİS — Muhterem arkadaşlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi ordusunun Sakarya'da ihraz etmiş olduğu muzafferiyet hasebiyle birkaç gün evvel Meclisi Âlinizden vukubulan tebrikâta ancak bugün arzı teşekkürat etmek fırsatına nail oluyorum. Aynı zamanda bugün uhdei âcizane me tevcih buyurduğunuz ünvan ve rütbeden dolayı sureti mahsusada minnet ve şükranımı arz ederim. (Estağfurullah sesleri, şiddetli alkışlar)

İhraz edilen bu muvaffakiyet Heyeti Celilelerinin iradesiyle kuvvet bulan ordumuzun iradesi sayesinde düşman ordusunun iradesinin kesredilmesi suretiyle tecelli etmiştir. Binaenaleyh taltifatımızın hakiki muhatabı yine ordunuzdur. Bunun için ordu namına da, kendi namına da arz ettiğim teşekküratımı ilâveten tekrar etmeyi bir vazife addederim.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Paşa Hazretleri, vaktiyle söylenmiş bir söz bugün bu sakaf altında taninendaz oluyor: Bir gaza ettin ki hoşnudeyledin peygamberi.

8. — MAZBATALAR

1. — *Erzincan Mebusu Tevfik Beyle seksen iki arkadaşının, Dersimli Zeynozade Bego Ağanın malûliyetine binaen bakıyei müddeti cezaiyesinin affına dair kanun teklifi ve Adliye Encümeni mazbatası (2/352)*

REİS — Efendim Erzincan Mebusu Tevfik Bey ve rüfekası tarafından verilmiş olan Dersim hapishanesinde mevkuf Bego'nun tabip raporuna istinaden affına mütaallik teklif, Adliye Encümenince tetkik edilmiştir. Teklif ve mazbatayı okutuyorum.

12 . IX .. 1337

Riyaseti Celileye

Güya harekâtı namerziyeden dolayı Hiyaneti Vataniye Kanununa tatbikan bundan birbuğuk sene evvel Mamuretilaziz'de tahtı tevkife alıp üç seneye mahkûm edilen ve hastalığı dolayısıyla Dersim hapishanesine naklolunan Dersimli Zeynozade Alibeyoğlu Bego Ağa mahkûmiyetinin hemen nısfını ikmal eylemiş ve mumaileyhin mevkufiyeti devam ederse dışarı olduğu fakrudden ve marazı saire hayatını tehlikeye mârûz kılacağı belediye tababeti tarafından verilip mahalli mutasarrıflığından gönderilen raporla tahakkuk etmiş ve esasen mumaileyh Hükümeti mahalliye-nin muhalifi değil, vatan mücahidi aileden bulunduğu biraderi Dersim Mebusu Mustafa Ağa bugün Meclisi Millimizde âza bulunması suretiyle de sabit olmuş ve bunun pek az kalan bakıyei müddetinin affı hem hayatının muhafazasını hem de rifk ve adalete muntazır Dersimliler üzerinde arzu edilen hüsnütesiri temin edeceği şüphesiz bulunmuş olmakla ordumuzun devam etmekte bulunan muvaffakiyatı şerefine berveçhi zir mevaddı kanuniyenin kabulü suretiyle mumaileyhin bakıyei müddeti cezaiyesinin affını arz ve teklif ederiz.

Madde 1. — Üç seneye mahkûm ve Dersim tevkifhanesinde Zeynozade Alioğlu Bego'nun tahakkuk eden malûliyetine binaen bakıyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

MADDE 2. — İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriülicradır.

MADDE 3. — İşbu kanunun icrasına Adliye Vekili memurdur.

Erzincan Mebusu	Urfa Mebusu
Tevfik	Bozan
Bitlis Mebusu	Sinob Mebusu
Resul	M. Şerif
Malatya Mebusu	Dersim
Hacı Bedir	Hayri
Urfa	Elâziz
Hacı Hayalî	Feyzi
Sivas	Karahisarî Sahib
M. Rasim	Hulûsi
Muş	Siird
O. Kadri	Necmeddin
Aydan	Siird
Tahsin	Hacı Nuri
Gene	Bolu
Hamdi	Şükri
Erzurum	Maraş
S. Necati	Rüşdü
Izmit	Dersim
Sırrı	Mustafa
Dersim	Saruhan
Ramiz	Ömer Lûtfi
Bitlis	İçel
Kadri	Haydar Lûtfi
Menteşe	Mardin
Edhem	İbrahim
Diyarbakir	Kângırı
Hamdi	Tevfik
Malatya	Tokad
Reşid	Mustafa
Karesi	Kırşehir
M. Vehbi	Müfid
Eskişehir	Mersin
Hacı Veli	Salâhaddin
Gazianteb	Amasya
Hacı Şahin	M. Ragıb
Gene	Bitlis
Dr. Haydar	Hüsnü
Bitlis	Siird
Arif	Salih
Izmit	Erzincan
Hafız Abdullah	Osman Fevzi

Genç	Diyarbakir
Ali Vâsîf	Hacı Şükrü
İstanbul	Gazianteb
Ahmed Muhtar	Yasin
Erzincan	İstanbul
Hüseyin	M. Numan
Eskişehir	Ardahan
Hüsrev Sâmî	Hilmi
Antalya	Bayezid
Ali Vefa	Âtîf
İsparta	Kayseri
H. Hüsnü	Rifat
Eskişehir	Yozgad
M. Niyazi	Rıza
Maraş	Şarki Karahisar
Aslan	Mesud
Amasya	İstanbul
Hamdi	Ferid

Adliye Encümeni mazbatası

Erzincan Mebusu Tevfik Bey ve seksen iki refiki tarafından Dersim hapisanesinde mevkuf Zeyno zade Alibeyoğlu Bego'nun tabib raporuna istinaden affı hakkında verilen takrir münderecatı ve teklifi kanuni encümenimizce tetkik ve müzakere neticesinde muvafıki maslahat görülmüş; şu kadar ki, birinci maddenin tarifati kanuniye dairesinde tashih ile lâyhai kanuniye herveği zir suretinde tadilen kabul edilmiştir. Adliye Encümeni Reisi Mazbata Muharriri

Eskişehir	Antalya
Mezun	Halil İbrahim
Âza	Âza
Niğde	Mehmed Şükrü
Hilmi	
Âza	Âza
Hakkı Hami	Tahsin

Dersim hapisanesinde mahpus Zeynozade Alibeyoğlu Bego'nun bakıyei müddeti cezaiyesinin affı hakkında Kanun

MADDE 1. — Üç seneye mahkûm Dersim hapisanesinde mahpus Zeynozade Alibeyoğlu Be-

go'nun tahakkuk eden mâlûliyetine binaen bakıyei müddeti cezaiyesi affedilmiştir.

REİS — Bu maddeyi kabul edenler ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir.

MADDE 2. — İşbu kanun tarihi neşrinden meriyülieradır.

REİS — İşbu maddeyi kabul edenler ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir.

MADDE 3. — İşbu kanunun ierasına Adliye Vekili memurdur.

REİS — İşbu maddeyi kabul edenler ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir. (Müstaceliyetle sesleri)

Müstaceliyetle heyeti umumiyesini kabul edenler lûtfen el kaldırsın. Heyeti umumiyesi müstaceliyetle kabul edilmiştir.

2. — AZAYI KIRAM MUAMELÂTI

1. — İstanbul mebusluklarına seçilmiş olan esbak Dahiliye Nazırı Fethi ve binbaşı Rıza beylerin intihap mazbatalarına dair Beşinci Şube mazbatası

REİS — Efendim, Dahiliye Nazırı esbaki Fethi Beyefendi ile İhzarat ve Tedarikât Komisyonu Reisi sabıki Binbaşı Rıza Beyin İstanbul'dan Büyük Millet Meclisine âza intihabedilmiş olduğuna dair mazbata vardır.

Beşinci Şube mazbatası

Dahiliye Nazırı esbaki Fethi ve İhzarat ve Tedarikât Komisyonu Reisi Binbaşı Rıza beylerin İstanbul'dan Büyük Millet Meclisi âzalığine intihabedilmiş olduklarına dair 15 Ağustos 1337 tarihli intihap mazbatası şubemizce tetkik olundu. Evvelâ Nisabı Müzakere Kanunu ile kabul edilen esas noktasından tahkikat iera olunarak on bir mebus çıkarmak mevkiinde bulunan İstanbul dairei intihabiyesinde münhal iki mebusluk yeri olduğu anlaşıldı.

Mazbatai intihabiyeye gelince : İstanbul, Beyoğlu, Üsküdar müntahibisanilerinden 113 zatın mühür ve imzalarını ihavi ve İstanbul ve Üsküdar Müdafaai Hukuk Cemiyetleri Heyeti

Merkeziyeleri ile Şehremaneti Kontrol Müdüriyeti tarafından memhur ve musaddak olduğu görüldü. Gerçi bu şekli ile intihabı vâkı kanunu mahsusa muvafık değilse de İstanbul'un Düveli İtilâfiyenin işgali altında müstesna bir vaziyette bulunması hasebiyle usulü dairesinde intihap icrasının imkânsızlığına ve bunlardan evvelki İstanbul ve diğer elviyei meşgule intihabatında dahi sevki zaruretle usul harici yapılan muamelâtın Meclisi Âlice kabul edilmiş olması teamülüne binaen bu iki zatın mebusluklarının dahi lâzımgeleceği ekseriyetle tezekkür oluna-

rak Heyeti Umumiyyeye tevdi olundu.

19 Eylül 1337

Beşinci Şube Reisi
Sivas
Emir

Kâtip
Mehmed Şükrü

REİS — Efendim, Beşinci Şube mazbatasını reyîâlinize arz ediyorum. Kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Efendim, Perşembe günü muayyen saatte içtima etmek üzere celseyi tatil ediyorum.

Kapanma saati : 6 sonra

